

GÖKTÜRKÇE EKTÁĖ, EKTÉL DAĞ ADLARININ KÖKEN VE ANLAMI

Dr. Yusuf GEDİKLİ*

Öz

Makalede 570’te Doğu Roma elçisi Zemarkos tarafından kaydedilen Ektág, 576’da Valentinus tarafından kaydedilen Ektél dağ adları incelenmiştir. Konu üzerinde duran bilgiler bu dağları Türkçe Akdağ olarak açıklamış, yerlerinin Tanrı dağlarındaki Yulduz yaylası veya Tekes vadisinde olduğunu söylemişlerdir.

Akdağ yeniden oluşturumu ve anlamı bizi ikna etmediği için konuyu ele aldık ve ek ögesinin doğru yazıldığını, bunun Türkçe “kireç” anlamına geldiğini, Ektág’ın anlamının ise “kireç dağı, kireçli dağ” demek olduğunu ortaya koyduk. Ektág yazımının doğru olduğunu Tunyukuk yazıtında geçen Ák tag dağ adı da ispatlamaktadır (44. satır).

Valentinus’un kayıtladığı Ektél dağ adının aslı *Ektál’dır. İlerleyici benzeşmeyle Ektél olmuştur. -tél ögesinin aslı Türkçe *tal “dağ”dır. Sonradan şigmatizme uğramış, taş olmuştur. Çuvaşçası çuldur. Yani -l-’lidir. Demek ki 576’da Türkler bugünkü taş kelimesini *tal telaffuz ediyorlardı. Bu dağ ile yukarıdaki Ektág, aynı dağın iki ayrı adıdır. İkisinin de anlamı “kireç dağı, kireçli dağ”dır.

Anahtar kelimeler: Göktürk, Ektág, Ektél, Zemarkos, Valentinus.

Original And Meaning Of The Names Of Gokturk Ektág, Ektél Mountain

Abstract

In the article, the mountain names Ektág, recorded by Zemarkos, the Eastern Roman ambassador in 570, and the mountain names Ektél, recorded by Valentinus in 576, were examined. Scholars on the subject explained these mountains as Akdağ in Turkish and said that their place was in the Yulduz plateau or Tekes valley in the Tanrı Mountains.

Since Akdağ’s reconstruction and meaning did not convince us, we handle the subject and revealed that ek element was spelled correctly and that it means “lime” in Turkish, and Ektág means “lime mountain, limy mountain.” The correct spelling of Ektág is also proven by the name Ák tag mountain in the Tunyukuk inscription (line 44).

Geliş Tarihi: 23 Aralık 2021 - Kabul Tarihi: 21 Şubat 2022.

Atf Bilgisi: Yusuf Gedikli, “Göktürkçe Ektág, Ektél Dağ Adlarının Köken ve Anlamı”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 130, Sayı: 256, İstanbul 2022, s. 13-26.

* Dilbilimci, dryusufgedikli@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6681-5750.

*The original name of the mountain Ektél recorded by Valentinus is *Ektál. It became Ektél by progressive assimilation. The origin of tél is Turkish *tal “dağ.” Later, it underwent sigmatism and became taş. Chuvash is çul. Namely, in 576, the Turks were pronouncing today’s word taş as *tal. This mountain and Ektág above are two different names of the same mountain. Meanings of both are “lime mountain, limy mountain.”*

Keywords: Göktürk, Ektág, Ektél, Zemarkos, Valentinus.

Makalemizde Göktürk yurdunda yer alan aynı dağın iki ayrı adını inceleyeceğiz. Bu adlardan biri Ektág, öteki Ektél'dir. Ektág 570 yılında Doğu Roma elçisi Zemarkos tarafından, Ektél 576'da aynı devletin elçisi Valentinus tarafından kaydedilmiştir. Amacımız doğru yazım ve anlamı tespit edip bu husustaki tartışmalara katkı sağlamaktır. Konuya girmeden önce bazı tarihsel hadiseleri hatırlatmak yerinde olacaktır.

1. Ektág Bahsi

1.1. Göktürklerle Doğu Roma Arasında Elçi Teatisi

Batı Göktürk kağanı İstemi, 569'da (doğru tarih budur) Doğu Roma'ya Soğutlu Maniakh başkanlığında bir elçi kurulu göndermiştir. Elçi kurulu Hazar'ın kuzeyinden ve Kafkasya'dan geçerek 569 yılında İstanbul'a varmıştır. İmparator II. Justinos, Göktürkleri Sasanlılara karşı yararlı bir müttefik olarak görmüş, Kilikyalı Zemarkos'un başkanlığında karşı elçi heyeti yollamayı kararlaştırmıştır (Bu konudaki bilgileri bize çağdaş tarihçi Menandros Protektor verir. Bu kişinin 6. yüzyılın ortaları ile 7. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşadığı tahmin edilir).

1.2. Elçi Zemarkos'un Hareketi ve Ektág Adının Kayıt Tarihi

Tarihçi Menandros'un konumuzla ilgili kayıtlarını özgün metinden veriyoruz:

“... Justinos'un hükümdarlığının dördüncü yılının sonlarına doğru (Ağustos 569),¹ on beş yıllık döngünün ikinci yılında ve Latin takvimine göre Ağustos ayının başlangıcında Zemarkhos, Maniakh'ın kendisi ve arkadaşları ile Bizans'tan ayrıldı.

*(...) Tüm bunlar bu şekilde gerçekleşirken, **Ektag** (Akdağ) veya Grekçede 'Golden Mountain² (Altın Dağ)' olarak adlandırılan dağda Kağan'ın nerede olduğunu göstermek için tayin edilen kişilerle birlikte yolculuklarına devam ettiler. Zemarkhos ve arkadaşları İstemi'nin o sırada bulunduğu yere -sözde 'Altın Dağ'ın bir vadisi- ulaştıktan sonra, çağırıldılar ve hemen İstemi'nin huzuruna çıkarıldılar. İstemi bir çadırın içindeydi ve gerektiğinde bir at tarafından çekilebilecek, iki tekerlekli altın bir taht üzerinde*

¹ Chavannes, 568 yılını verir (Edouard Chavannes, *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri*, çev. Mustafa Koç, Selenge y., İstanbul 2007, s. 299). Doğru tarih 569'dur. Çünkü Menandros'un “Justinos'un hükümdarlığının dördüncü yılının sonlarına doğru (Ağustos 569)” kaydı, gerçekten de 2. Justinos'un imparatorluğunun dördüncü yılının sonlarını gösterir. II. Justinos 14 Kasım 565'te tahta çıkmıştır. Buna göre 14 Kasım 565'ten, elçi Zemarkos'un İstanbul'dan 569'un Ağustos başlangıcında ayrılışına değin geçen süre yaklaşık 3 yıl 8.5 aydır (Jülyen takviminin farkını da göz önüne almak lazımdır).

² *Golden Mountain*, İngilizcedir. Dalgınlıkla yazılmıştır. *Altın Dağ*'ın Grekçesi Χρυσό ὄρος = **Khrusó öros**'tur (Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica II, Sprachreste der Türkvölker Quellen*, Akademie Verlag, Berlin 1958, s. 122).

oturuyordu. Zemarkhos ve arkadaşları Kağan'ı selamladılar, adet olduğu üzere ona hediyelerini sundular ve hediyeler görevliler tarafından alındı."³

Moravcsik, Menandros'a dayanarak Zemarkos'un kağanla görüştüğü yerin adını **Ektáy** (Ektág) yazar ve dağı Yunanca Χρυσό όρος = **Hrusó óros** olarak nitelediğini nakleder.⁴ Ektág'daki -á- vurguyu gösterir. İki kısa kelime birleşik kelime meydana getirdiği için tek vurgu imi mevcuttur. Aynı şey aşağıdaki Ektél için de geçerlidir. Demek ki Göktürkler Ektág ve Ektél'i birleşik kelime olarak kullanmışlardır.

Zemarkos'un İstemi Kağan'la görüşmesi 570'in bahar aylarında olmalıdır (İstanbul'dan 569'un Ağustos başlangıcında çıkmıştı). Bahar aylarında İstemi'nin bu dağı yakınlarında yaylaması normaldir.

1.3. Görüşler

Ektág üzerinde A. Vambery 1885'te, J. Thury 1896'da, J. Markuart 1896 ve 1898'de, ayrıca Chavannes (ok. Şavan), Zlatarski, H. Cordier (Paris 1924), L. Ligeti (Budapeşte 1941), H. W. Haussig (1953) durmuşlardır.⁵ Bu bilgilerin genelde Ektág birleşimini Türkçe "Akdağ" olarak açıklamışlardır.⁶ Gumilev⁷, Taşağıl⁸ da aynı görüştedir.

Anılan bilgilerin görüşleri hakkında ayrıntılı bilgiye sahip değiliz. Çünkü bunların yazı ve eserleri Türkçeye çevrilmemiştir (Chavannes hariç). Öneme binaen Chavannes'in görüşlerinden söz etmemiz gerekir.

1.4. Chavannes'in Görüşü

Chavannes, Ektág'ın "altın" anlamını yanlış sayar, dikkate almaz. Ektág'ın Altaylarda olmadığını söyler. Çin kaynaklarının Ç'u-lo Kağan'ın sabit bir ikametgâhının olmadığını yazdıklarını, onun emrindeki küçük kağanlardan birinin Yulduz vadisi taraflarında oturduğunu, Tardu'nun torunu Şe-kui Kağan'ın (611'e doğru) otağını Kuça'nın kuzeyinde San-mi dağında kurduğunu, Kuça krallığının sırtını kuzeydeki A-kie ~ A-kie-tien dağına yasladığını, bu dağın diğer adının Pi-şan (Çince "ak dağ") olduğunu, bütün bunlarda Akdağ anlamını görmemiz gerektiğini, dolayısıyla Ektág'ın Türkçe Akdağ olduğunu, Kuça'nın kuzeyindeki dağların arkası olan Tekes vadisinin Batı Türklerinin ilk kağanlarının ikametgâhı bulunduğunu belirtir.⁹ (Ç'u-lo ses çevrimi unvan olmalıdır. Bunun Türkçe *çul belki *çulug unvanı olduğunu sanıyoruz).

Chavannes'in görüşünü yurттаşı René Grossset de (ok. Grose) onaylar.¹⁰ Her ikisi anılan dağın Tanrı sıradağlarında bulunduğunu yazar.

³ İsmail Mangaltepe, *Bizans Kaynaklarında Türkler, Menandros Protektor ve Theophylaktos Simokattes*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2009, s. 52-54.

⁴ Moravcsik, *a.g.e.*, s. 122.

⁵ Moravcsik, *a.g.e.*, II, s. 122.

⁶ Moravcsik, *a.g.e.*, II, s. 122.

⁷ L. N. Gumilev, *Eski Türkler*, 4. baskı, Selenge y., İstanbul 2003, s. 140.

⁸ Ahmet Taşağıl, *Gök - Türkler*, TTK, Ankara 1995, s. 33.

⁹ Chavannes, *a.g.e.*, s. 299 vd.

¹⁰ René Grousset, *Bozkır İmparatorluğu - Attila, Cengiz, Timur*, çev. Reşat Uzmen, 3. baskı, Ötügen n., İstanbul 1999, s. 96.

1.5. René Giraud'nun (ok. Jiro) Görüşü

Giraud da Kuça'nın kuzeyindeki A-ki-tien (Pi-şan) dağ adını dikkate alarak Ektâg kaydının Ak tağ olarak okunması ve Akdağ olarak yorumlanması gerektiğini, anılan dağın Altaylarda olmadığını, Batı Göktürk kağanının konaklama yerini tespit etme şerefine Chavannes'a ait olduğunu bildirir (Kuça'nın kuzeyindeki dağların ötesi olan Tekes vadisi). Giraud kağanın oturduğu yerle ilgili küçük bir düzeltme yapar: "... kağanın konaklama yerinin daha güneyde, üstelik Karaşar'ın kuzeybatısındaki Yukarı Yulduz'a ait vadinin batı yöresinde" olduğunu belirtir.¹¹

Üç Fransız yazarı da (Chavannes, Grousset, Giraud) aynı veya benzer görüşler sergilemişlerdir. Onlara göre İstemi'nin ikametgâhı Tekes vadisinde veya Yulduz yaylasındadır. Hangisi olursa olsun bu saptama şunu da gösteriyor: Batı Göktürk devletinin sosyo-ekonomik ve beşerî yönden ağırlık merkezi, Doğu Türkistan'ın batısı, Kırgızistan ve Talas çevresidir.

1.6. Görüşlerin Eleştirisi

Chavannes'in Zemarkos'un Ektâg "*altın dağ*" anlamını doğru bulmadığını söyledik. Giraud "*altın*" anlamını kabul eder, *ek* "*altının eski adıdır*" der; halk kökencesiyle (etimolojisiyle) halkın Ektâg, yani "*altın dağ*"ı Aktag'a çevirdiğini bildirir.¹²

Anlamca farklılıklar olsa da (Giraud'nun *ek* "*altın*" anlamını kabul etmesi gibi), Chavannes ve diğer bilginlerin Ektâg birleşimini kısaca Türkçe Akdağ olarak kabul ettiklerini söyleyebiliriz.

Konuyu araştırırken Zemarkos'u ve Giraud'yu göz önüne alarak Ektâg'ın altınla ilgili bir anlamının olup olamayacağını belirlemek istedik ve "*Türk dillerinde altın anlamında ek sözcüğü var mı?*" diye araştırdık. Sonuç olarak Türkçede "*altın*" anlamında bir *ek* sözcüğüne raslayamadık ve bu olasılığı saf dışı bıraktık.

1.7. Ektâg Adının Doğru Telaffuzu Nedir ve Hangi Anlamdadır?

Ektâg'ın *Aktag telaffuzu ve "Akdağ" anlamı aklımıza yatmıyordu. Sözcük *Aktag olsaydı özgün yazım *a* ile başlamalıydı. Çünkü *a* berrak, katı bir ünlüdür; *e* ve *i* gibi bulanık, eğilip bükülen, esnek bir ünlü değildir. Şu veya bu ünlüye değişmesi olanaksız değildir; lakin güçtür, zordur. Bize Ektâg'ın *Aktag olmadığı fikrini ilham eden *a* ünlüsünün bu berraklığıdır.

Doğal olarak *altın* ve *ak* dışında üçüncü bir sözün ve anlamın peşinde koşacaktık. Birkaç sözlükten bir netice çıkaramadık. *Kazak Tilinin Tüsindirme Sözlüğü*'ne baktığımızda şu kelimeyi bulduk:

"**Äk** zat esim [işim]: Äk tasta küydirgende şığatın barlık ak zat", yani "äk taşı yaktıkta çıkan ak şey", **äk tas** "kuramında äk bar tav jınısı", yani "yapısında kireç var olan dağ cinsi"dir.¹³

Bu tanımla aradığımız cevapların ikisini de elde ettik. Yani hem doğru sesletimi (telaffuz) saptadık ki bu gerçekten Zemarkos'un kaydettiği, Menand-

¹¹ René Giraud, *Göktürk İmparatorluğu*, çev. İsmail Mangaltepe, Ötüken n., İstanbul 1999, s. 262.

¹² Giraud, *a.g.e.*, s. 261.

¹³ Mustapa Buralkulı, *Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdüğü*, Almatı 2007, s. 62.

ros'un aktardığı gibi **Ektág**'dır, Akdağ değil; hem de doğru anlamı yakaladık ki bu da "kireçli", yani "aklı karalı, alacalı dağ"dır, Akdağ değildir. Fakat her iki sözcük gerek ses, gerek anlam bakımından (kireç de beyazdır) birbirine o kadar yakındır ki gerçekten de karışmaması, bulaşmaması neredeyse olanaksızdır. Bundan ötürü konu üzerinde duran ve onu Akdağ olarak açıklayan bilginleri eleştirmek pek de doğru değildir.

Ektág'ı günümüzdeki Alacadağ adlarıyla aynı varsaydık. Ansiklopedilere başvurunca Türkiye'de Kars yakınlarında (2.699 m), Seydişehir yakınlarında (2.291 m.), Finike'nin kuzeybatısında (2.328 m.) birer Alacadağ olduğunu gördük.¹⁴ Bu dağların yapısında kireç olduğunu düşündük. Türk Ansiklopedisi'nde Finike Alacadağı'nı okuduk:

*"Alacadağ hemen baştan başa Elmalı serisi adı verilen, üst mezozoik - eosen kalker ve flişlerinden meydana gelmiştir. Alacadağ batısındaki Kasaba ovasında toplanan akarsuların birleşmesinden meydana gelen Dümre (Sarıç) deresi ile yarılmıştır."*¹⁵

Yanılmadığımızı, düşündüğümüz gibi Alacadağların yapısında kireç olduğunu anladık (*Kalker "kireç"tir; fliş "kum taşı, kireç taşı, marn, silt taşı, kil taşı gibi tortul tabakaların birbiri üzerinde yükseldiği veya ardışık olarak uzadığı kitle"*dir).

Demek ki yapısında kireç olan dağlar akli karalı, alaca bulaca görünmüş, bundan dolayı Alacadağ adını almışlardır. Aladağ adlarının bir kısmı da (hepsi değil) bu anlamda olabilir.

Bu noktada Kazakça **āk tas** "kuramında āk bar tav jınısı", yani "yapısında kireç var olan dağ cinsi"¹⁶ sözünü anımsamak yerindedir.

1.8. Türk Dillerinde Āk Sözü ve Anlamları

Kazakçada bulduğumuz āk sözcüğünü diğer Türk dillerinde de buluyoruz:

1. Kazakça verilere devam edersek *Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü*'nde (Kazakça - Türükşe Sözdik) **āk** "kireç", **āk tas** "kireç taşı" kelimelerini görürüz.¹⁷ *Kazak Türkçesi Sözlüğü*'nde **āk** "ak balçık, ak toprak"tır.¹⁸ ā = ā'nin karşılığıdır.

2. Kırgızca **aki taş** "kireç taşı", **aki** "alçı"dır.¹⁹ Burada ses ve anlam yakınlığından ötürü baştaki ā'nin nasıl a'laştığını ve anlamın nasıl genişlediğini (alçılaştığını) görüyoruz. Alçı da beyazdır.

3. Azerbaycan'da **āhāng** "āhāng daşını yandırmagla āldā edilān ađ rāngli, kāsāk halında material"dır. Birçok türevi vardır; sözlük kelimeyi Farsçadan

¹⁴ "Alacadağ", *Büyük Larousse*, c. 1, s. 311.

¹⁵ "Alacadağ", *Türk Ansiklopedisi*, c. 1, s. 400.

¹⁶ Buralkulı, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁷ Kenan Koç - Ayabek Bayniyazov - Vehbi Başkapan, *Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü* (*Kazakça - Türükşe Sözdik*), Akçağ y., Ankara 2003, s. 63.

¹⁸ *Kazak Türkçesi Sözlüğü*, Tercüme: Hasan Oraltay - Nuri Yüce - Saadet Pınar, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı y., İstanbul 1984, s. 28.

¹⁹ Selahaddin Çankaya, *Kırgızca - Türkçe Sözlük*, Bilge Kültür Sanat y., İstanbul 2014, s. 33 vd.

getirir.²⁰ Fakat anlaşıldığına göre Farsça sözcük Türkçeden alınmıştır. Farsça, Azerbaycan Türkçesi **âhek**;²¹ Türkçe, Farsça **kireç** sözünü kullanır.

4. *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*'nde Kazakça **âk**, Kırgızca **aki taş**, **ak**, Özbekçe **âhâk**, Türkmençe **hek dâşı**, **hek**, Yeni Uygurca **hak**, **haktaş** "kireç"tir.²²

5. Giresun - Buluncak - Yaslıbahçe'de **ehya** "1. toprak altından çıkan yumuşak, beyazımsı, yağlı ve tarlalara çok faydalı olan bir çeşit taş 2. her çeşit gübre"dir.²³ Bu veriyi elde edince köyümüzde "yapay gübre" karşılığında kullanılan **ehya** kelimesini de çözdük. *Ehya* "tarlalara yararlı olan beyazımsı bir çeşit taş"tan başka bir *nen* değildir; 2. anlam zaten bunu gösteriyor (Bundan önce *ehya* "suni gübre" sözünün Arapça *ihya*'dan "ihya eden, fazla verim aldırnan"dan gelip gelemeyeceğini fikretmiştik. Bir gün *ehya* kelimesinin manasını bulacağımız hiç aklımıza gelmemiştir).

6. İğdir ilimizde **ehek** "alçı"dır.²⁴ Krş. 2.'deki Kırgızca *aki* "alçı"yla.

1.9. Äktag Sözcüğünün Anlamı

Äktag 570'te kayıtlanmıştır. Anlamı "kireç dağı; kireçli dağ"dır. Kireçli dağlar beneklidir, yani siyah, beyaz, alaca bulaca ve benzeridir. *Alçı* yan anlamı sonracıdır ve normaldir. *Alçı* da beyaz bir maddedir. Ayrıca her iki sözcük (ek ve tag) çok kısa olduğu için birleştirilmiş, birleşik kelime olarak söylenmeye başlanmıştır. Ektág yazımı bunu gösteriyor.

Äk isimdir. Türkçenin kurallarına göre Ektág değil, Ek *táğı olmalıydı. Yani isim tamlaması olmalıydı. Ektág bu haliyle sıfat tamlamasıdır. Yani *äk* ismi geçici olarak sıfatlaşmıştır. Krş. Tunyukuk yazıtının 45 ve 46. satırlarında geçen **Täm(i)r k(a)p(ı)g-ka**, bugünkü söyleyişle "Temir kapı-ya" ile.²⁵ Günümüzde gerek özel isim, gerek cins isim olan *Demir kapı* tamlaması da aynıdır. Dikkat edersek *Temir kapıg-ka* "Temir kapı-sı-n-a" yapısında değildir. Yani -sı-ekini almamıştır. Yazıtlarda *kün batsıkı+nâ* "gün batısına" (KT G 2), *yimşak ağısı+nâ* "yumuşak ipekli kumaşlarına" (KT G 6) yapısında söz birleşmelerine (isim tamlamalarına) tesadüf edilir.²⁶

1.10. Äk Sözcüğünün Sessel Yapısı ve Kökeni

1. **Äk** sözcüğünün birincil ünlüsü açık e'dir. Bunu Kazakça, Azerice verilerden, Kırgızca *aki taş*, *aki*, Yeni Uygurca *hak*, *haktaş* sözlerinden de anlıyoruz. Kırgızcada ä- > a-, Yeni Uygurcada -ä- > -a- değişimi olmuştur.

2. **Äk** sözcüğünün ünlüsü uzundur. Bunu Azerbaycan'daki *âhâng*, Özbekçedeki *âhâk* biçimlerinden tespit ediyoruz. Her iki biçimdeki -hâ- öğeleri kök ünlünün uzunluğundan dolayı türemiştir. Azerbaycan Türkçesindeki -n- de türemedir. -g > -ng > -n- biçiminde meydana gelmiştir.

²⁰ *Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti*, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu, Şərg - Gərb [yayınevi], Bakı 2006, c. 2, s. 70.

²¹ İbrahim Olgun - Cemşid Draşan, *Farsça - Türkçe Sözlük*, Ankara 1984, s. 209.

²² *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, KB y., Ankara 1991, s. 488-89.

²³ *Derleme Sözlüğü*, c. 5, s. 1691.

²⁴ *A.g.e.*, s. 1689.

²⁵ Talat Tekin, *Tunyukuk Yazıtı*, Simurg, Ankara 1994, s. 19, 67.

²⁶ Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, Ankara 2000, s. 112.

3. Türkmence *hek dāṣı*, *hek*, Yeni Uygurca *hak*, *haktāṣ* biçimlerindeki *h-*ler ilişmedir. Türkmence *dāṣ* sözünün ünlüsü uzundur.

4. Anadolu ağızlarında tespitlenen **ehya**'daki *-ya* unsuru da ilişmedir. Sözcüğün ünlüsü uzun olduğu ve sözcük kısa olduğu için kelime genişletilmiştir. Belki önce *-a* ilişmiş, sonra *-ya* olmuştur.

Sözcüğün kökeni (birincil biçimi) *dāğdır. Başta *d > y >* sıfır evrimiyle *āk* olmuştur: *dāğ > *yāğ > *āğ > āk.

1.11.1. Öyleyse “Altın” Anlamı Nereden Çıkmıştır Yahut Türklerin Birinci Altın Dağı

Ektág'ın “*altın dağ*” anlamında olmadığını gördük. Peki Zemarkos'un Ektág'ı Yunanca Χρυσό ὄρος = **Khrusó ōros**²⁷ “*altın dağ*” olarak açıklamasını nasıl izah edeceğiz?

Görüşümüz şöyledir: Altın değerli bir maden olduğu için her devirde geçerlidir. Bundan ötürü mecazi olarak “*değerli, verimli*” anlamlarına da gelmiştir. Herhalde İstemi Kağan'ın ikamet ettiği dağ dizisi (sadece Ektág değil), Türkler tarafından “*değerli, verimli*” kabul edilmiştir. Yani *altın dağ* başlangıçta özel ad değildir. Dağın değerli, verimli olduğunu anlatmak, nitелеmek için kullanılan bir sıfat tamlamasıdır. Kullanıla kullanıla özel ad olmuştur. Teofilaktos Simokattes'in verdiği şu bilgiler görüşümüzü güçlendirir (Simokattes bu bilgileri imparator Mavrikios döneminde, 582-602 arasında Türk kağanının gönderdiği mektuptan söz ederken yazmıştır):

*“Bu özel dağ doğuda yer almaktadır, burada yaşayanlar tarafından Altın dağ olarak adlandırılmıştır. Çünkü bu dağda üstün kalitede meyveler yetiştirilmekteydi ve sürüleri bu dağda besleniyordu. Çok sayıda binek hayvanının da beslenme sahası burasıydı. Ayrıca en güçlü kağanın Altın dağına sahip olması Türkler arasında bir gelenektir.”*²⁸

Belirttiğimiz gibi “*Altın dağ*” anlamı, bu dağların “*verimli, değerli*” sayılmasından ileri gelmiştir. Elbistanlı bir arkadaşımızdan işittiğimiz “*altın kapının ağaç kapıya işi düşer*” atasözü, aynı mantıkla söylenmiştir. Aslında bu mantık evrenseldir. İstanbul - Yedikule'deki Altın kapı, Roma imparatorlarının zaferden sonra kente giriş kapısıydı. Rusların Vladimir Altın kapısı soyluların girip çıkması içindi. Tabii ki bu kapılar aynı zamanda görkemli ve altın süslemeliydi.

Şu noktayı vurgulamakta yarar var: T. Simokattes gerçi tek dağdan söz etmektedir. Ancak Altın dağdan değil, Altın dağlardan bahsetmek gerekir. Yani Altın dağ o bölgedeki birçok dağın, bir dağ silsilesinin adıdır. Ektág ise bunların bir doruğudur.

1.11.2. Türklerin İkinci Altın Dağı

Tunyukuk, Kül Tigin, Bilge Kağan yazıtlarının hepsinde **Altun yıṣ** dağ adı geçer ve bununla Altaylar kastedilir (Tunyukuk 20, 31, 32, 35, 37. satırlar; Kül Tigin D 36, Bilge Kağan D 27. satırlar. *Altun yıṣ* Uygur yazıtlarından Tar-

²⁷ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 53 vd. / Moravcsik, *a.g.e.*, s. 122.

²⁸ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 156.

yat B 5'te de geçer). Demek ki Türkler kendileri için değerli, kıymetli, verimli, sürülerini besleyen, savunmaya elverişli yerlerin yakınındaki dağları “*Altun dağ*” olarak niteliyorlardı. Dağların av hayvanı bakımından zengin olması da adlandırmada rol oynamıştır. Özetle Altay dağlarına bu adın verilmesi “*verimli, değerli; besleyici; savunmaya elverişli*” sayılmalarındandır.

Eski Uygurcada **Altun yış** “*toponimdir; Büyük Altay dağı anlamında kullanılır.*”²⁹

Altun dağlarının Çincesi olan Kin-şan, Türkçesinin çevirisidir. Çince *kin* “*altın*”, şan “*dağ*”dır.

1.11.3. Türklerin Üçüncü Altun Dağı

Kaşgarlı *Türkmen* maddesinde eskiden **Altun kan**, kendi döneminde **Altun hân** olarak bilinen “*Uygur ülkesi yakınında bir dağ*”dan söz eder.³⁰ Bu dağ muhtemelen Tekes vadisi veya Yılduz yaylasındaydı. Çünkü Uygurların yaylaklarından biri olan Beşbalık buraya yakındır.

1.11.4. Türklerin Beşinci Altun Dağı

Radloff, Çolışman ırmağının Altun göle kavuştuğu yerdeki iki dağın birinin **Altun dağ** olduğunu, dağın buradaki Türklerce kutsal sayıldığını, “*dağ ve göllerin atası olarak görüldüğünü*”, yakınındaki Altun gölü geçmek için dağdan niyazda bulunduğunu, dağ rüzgâr gönderirse gölden geçilemeyeceğini yazar.³¹

Dağa bu adın koyulmasının nedeni dağdaki av hayvanı, yenecek meyve ve otlar, insan yaşamı için gerekli olan unsurlardır (ağaç vb.). **Altun göl** de adını herhalde gölün balıkça zengin oluşundan, etrafındaki kişileri beslemesinden almıştır.

1.11.5. Türklerin Dördüncü Altun Dağı

Doğu Türkistan'ın güneydoğusunda, 700 kilometre uzunluğundaki sıradağların adı Altun dağlarıdır. Doğu uçları Kansu'dadır.

Türk acununda başka Altun dağları, gölleri, ırmakları, mevkileri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

1.11.6. Türklerin Altun Kır Dağı

Yenisey yazıtlarından Altunköl Ilc'de **Altun Kır** “*yer adı*” geçer. *Kır* da “*bir çeşit dağ*”dır.³²

1.12. Ektág Nerededir?

Tekrar konumuza dönersek, Ektág Chavannes, Grousset ve Giraud'nun dediği gibi Altaylarda değil, Tanrı Dağları'ndadır. Altaylar çok daha kuzeydedir.

²⁹ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, 3. baskı, Enderun k.e., İstanbul 1993, s. 9.

³⁰ Mahmüd el-Kaşgari, *Divânü Lügati't Türk*, Robert Dankoff - James Kelly yayınından çev.ler Seçkin Erdi - Serap Tuğba Yurteser, 2. baskı, Kabcacı y., İstanbul 2007, s. 608.

³¹ Wilhelm Radloff, *Sibirya'dan*, çev. Ahmet Temir, MEB y., İstanbul 1994, c. 1, s. 91 vd.

³² Hüseyin Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, TDK, Ankara 1994, s. 515, 903.

Fakat Ektág, Chavannes'in dediği üzere Tekes vadisinde değil, Giraud'nun dediği üzere Yulduz yaylası civarında olmalıdır. Haritalarda Kuça'nın tam kuzeyinde 4.287 ve bunun da kuzeyinde 4.112 metre yüksekliğinde iki doruk görülmektedir.³³ Ne yazık ki atlaslarda bunların adları yazılmamıştır. İkinci dağın hemen batısı Tekes Irmağı vadisidir. Sadece İstemi'nin değil, diğer kağanların ikamet yerleri de Yulduz yaylası veya Tekes ırmağı vadisi olmalıdır. Daha doğrusu bu yerler tabiri caizse Batı Göktürklerinin Ötüken'iydi. Batı Göktürk Devleti daha uzun yaşasaydı, herhalde Tekes vadisi ve Yulduz yaylası, Ötüken gibi Türklerin kutsal yurtlarından biri olacaktı.

1.13. Tunyukuk'taki Ektág Yahut İkinci Ek Tag'ımız

Sözcüğü Türk kaynaklarında da saptıyoruz. Tunyukuk II yazıtının 44-45. satırlarının bir kısmı şöyledir:

“y(e)nçü üg(ü)z(ü)g k(ä)çä tinsi oğlu (a)yt(t)gma b(ä)nl(i)g (ä)k t(a)g(t)g (ä)rtü /45/ t(ä)m(i)r k(a)p(t)gka t(ä)gi irt(i)m(i)z.”

“İnci ırmağını geçerek, ‘Tanrı oğlu’ denilen (dorukları ak) benekli (yani ‘karla kaplı’) Ek dağını aşarak /45/ Demirkapı’ya kadar vardık.”³⁴

Görüldüğü üzere 44. satırda Äk t(a)g, 45. satırda t(ä)m(i)r k(a)p(t)g geçer.

R. Giraud, Göktürklerin 701 seferinde Demirkapı’ya ulaşmadan önce “benlig Ek tág”dan geçtiklerini, bu dağın Demirkapı’ya yakın olduğunu söyler.³⁵

Demek ki Göktürk çağında, Göktürk coğrafyasında iki Ektág’ımız var. Biri 570’te, ikincisi 701-725 arasında kayıtlanmıştır. Tunyukuk’taki **Äk tag**, bize başçıl ünlünün *a* değil, *ä* olduğunu bir kez daha ve kesinlikle gösteriyor. Yani Türk ve Türkçe kaynak da sözcüğü Zemarkos gibi yazıyor. Bu yazımdan sözcüğün Akdağ olamayacağı bir kere daha ortaya çıkıyor. Yulduz yaylasındaki Ektág’a Türklerin son asırlarda ve bugün Akdağ, Çinlilerin A-ki-tien veya Pişan demesi bir şeyi değiştirmez. *Ak* sözünün sessel yakınlığından, dağların kireçli ve aynı zamanda karla kaplı olmasından, yani anlamca yakınlığından, beyazlığından ötürü, Ek dağ(lar)ın adı halk kökencesiyle Akdağ olmuştur. Çinlilerin A-ki-tien biçimi “Tanrı (dağlarının) Akdağı” anlamındadır. Bu kanyaya *-tien* “gök” unsurundan varıyoruz.

1.14. Gerdizî’deki Üçüncü Ektag’ımız

Gerdizî (öl. 1061?) Kimeklerin hayvanlarını yazın İğrak vilayeti tarafındaki **Öktag’a** (اوكتاغ) götürdüklerini yazar.³⁶ Anlaşılan *Ek tag* birleşigi günümüzdeki Akdağ, Karadağ, Bozdağ, Ala(ca)dağ ve benzerleri gibi pek çok yerde vardır. Cins isimden özel isim meydana gelmiştir.

Öktag’da başta *e* > *ö* değişimi gerçekleşmiştir. Krş. Eski Uygurca **ötmäk** “1. ekmek” ile.³⁷ Daha önceki şekli **etmäk* tir.

³³ Grosser Welt Atlas, Hürriyet y., İstanbul 1993, s. 35.

³⁴ Tekin, a.g.e., s. 18, 19, 57.

³⁵ Giraud, a.g.e., s. 261.

³⁶ Ramazan Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, 2. baskı, TKAE y., Ankara 1998, s. 74.

³⁷ Caferoğlu, a.g.e., s. 103.

2. Ektél Bahsi

2.1. Elçi Valentinos'un Ektél Dağ Adını Kayıt Tarihi

570'te **Ektág**'ı kaydeden Zemarkos'tan sonra 576'da elçi Valentinos **'Ektél öros** (Εκτέλ ὄρος) dağ adını kaydetmiştir; Valentinos da Ektél için Yunanca Χρυσό ὄρος = **Hrusó öros** nitelemesini yapmıştır.³⁸ Bu kaydı da Menandros aktarır; Chavannes şöyle der: "*Ménandre, Valentin'in 576'daki elçilik raporuna dayanarak Tardu (Ta-t'u) Kağan'ın 'altın' anlamına gelen Ektél dağında bulunduğu bir kez daha belirtmektedir.*"³⁹

Türkçe çeviride Akdağ yazılmış, Zemarkos'un kaydettiği Ektág ile bir ve aynı olduğu belirtilmiştir.⁴⁰

2.2. Ektél Hakkında Görüşler

Ektél üzerinde Chavannes, Zlatarski, Markuart (Leiden 1938), R. P. Blake (1948), H. W. Haussig (1953) görüş beyan etmişlerdir. Blake 'Evtél? şeklini önermiş, Ektél yazımının 'Evtél?'in yanlış şekli olduğunu seslendirmiştir.⁴¹

2.3. Ektél Ne Anlamdadır?

Ektél'in *ek* ögesi, *Ektag*'daki *ektir*, yani "kireç"tir. *-tél* ögesine gelince bu Türkçenin *tal kelimesidir. Anlamı "dağ"dır. 576'da Göktürkler *tag* "dağ" sözünü kullandıkları gibi anlaşılan *tal "dağ" sözünü de kullanıyorlardı. Yani *tal kelimesi henüz şigmatizme uğrayıp *taş* olmamıştı. Bildiğimiz gibi *tal sözünün Çuvaşçası çuldur.⁴² Yani *-l*lidir. Asli, birincil şekli *dal (< *dal) biçimindedir.

Yunanca yazımda *e* harfinin üzerinde sağa eğik bir çizgi vardır. Bu, vurguyu gösterir. Yunancada her kelimenin vurgusu gösterilmek zorundadır. Kural budur. Burada son hecededir. Demek ki *tél* sözündeki *é* harfi kapalı *e*'yi değil, vurguyu gösterir.

*Ektál'daki *tál ögesinin *tél* olması normaldir. Bunun sebebi ilerleyici ünlü benzeşmesidir. Her iki sözcük (äk ve *tal) kısa ve az sesli olduğu için benzeşme, kaynaşma doğaldır, tabiidir. *Tál sözündeki ünlü uzun olmalıdır (Her iki kayıta da vurgu ikinci hecelerde gösterilmiştir. Vurguyla uzun ünlü arasında bir ilişki vardır).

2.4. Ektél Nerededir?

Bu dağ da Tanrı Dağları'ndaki Tekes vadisinde veya ona yakın bir mevki olan Yulduz yaylasındadır. İkincisi daha yüksek olasılıktır. Çünkü A-katien (Pi-şan) dağı buradadır. Olanağımız olsa bu civardaki dağları yakından incelemek, Ektág veya Ektél, yani "kireçli" olup olmadıklarını anlamak isterdik.

³⁸ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 82, / Moravcsik, *a.g.e.*, s. 122.

³⁹ Chavannes, *a.g.e.*, s. 299.

⁴⁰ Mangaltepe, *a.g.e.*, s. 82.

⁴¹ Moravcsik, *a.g.e.*, s. 122.

⁴² Bülent Bayram, *Çuvaş Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlük*, Tablet y., Konya 2007, s. 291.

3. Türkçenin Dağ Anlamındaki *da+ ocağı : *da-b, *da-d, *da-g, *da-l

Bulgularımızı ocak *dizelgesinde* gösterirsek konuyu daha iyi anlayacağız-mız kuşkusuzdur (*Dizelge* sözü hiçbir düşünme ve zorlama olmadan, kendiliğinden aklımıza geldi. Herhalde bilinçaltımızdaki çizelge bize böyle bir kelimeyi ilham etti).

1. *da-b kökünden herhangi bir veri elde edemedik. Mutlaka vardı(r).

2. *da-d kökünden de herhangi bir veri elde edemedik. **Tayga** “*Türk dillerinde ormanlı dağlar*”⁴³ kelimesi bu kökten gelebilir: *dadgag > *daygag > *taygag > tayga.

3. *da-g kökünden gelen ve 570’te kayıtlanan **tag** “*dağ*”dır. Krş. Türkçe **dağ taş** pekiştirmesiyle.

4. *da-l kökünden gelen ve 576’da kayıtlanan ***tal** “*dağ*”dır.

Bu sözcükler *äk* “*kireç*” sözcüğüyle birleşip yapı özelliğine göre Ektág ve Ektél (< *Ektál) dağ adlarını oluşturmuşlardır. *Tag* ve **tal* sözlerinin ikisi de uzun ünlülüdür. Kaşgarlı **täg** “*dağ*” sözünü uzun ünlülü göstermiştir.⁴⁴ Türkmence **dāš** (< *tāl) da uzun ünlülüdür.

4. Sonuç

Böylece 570’te Zemarkos’un **Ektág**, 576’da Valentinus’un **Ektél** olarak kayıtladığı iki dağ adını inceledik. Bunların birinci öğelerinin **ek** “*kireç*”, ikinci öğelerinin (tag ve *tal) “*dağ*” demek olduğunu söyledik. Her iki dağ adının anlamının “*kireçli dağ; siyahlı beyazlı dağ; alaca, alacalı, aklı karalı, benekli dağ*” olduğunu, “*ak dağ*” veya “*altın dağ*” olmadığını ortaya koyduk. Göktürklerin 701’deki batı seferinde Demirkapı yakınındaki *Äk tag*’dan geçtiklerini belirttik. Tunyukuk II yazıtında geçen “*b(ä)nl(i)g (ä)k t(a)g(t)g = benli Ek dağr*” ifadesine dikkati çektik (-*li*(g) ekine de dikkat edelim. -*li*(g) sıfat yapıcı bir ektir. Yani ifade sıfat ulamındadır).

Zemarkos’un Ektág “*altın dağ*” açıklamasıysa, bu dağların Türklerce değerli, verimli sayıldığı için altın sıfatıyla nitelenmesinden ileri gelmiştir. Günümüzde de pek çok şey için *altın gibi* benzetme kalıbını kullanırız. Krş. İkinci Göktürk devletinin Altun yış, yani “*Altay dağları*”yla.

Äk isimdir, ünlüsü **ä**’dir ve uzundur. Türk dillerinde bir çok türevi vardır. Özbekçe ve Azericedeki -*he-* kök ünlünün uzunluğundan dolayı ortaya çıkmıştır. Birincil hali **dä*ğdir. Başta d > y > sıfır evrimiyle **äk** olmuştur. Bizi en çok hayretlendiren ve sevindiren olgulardan biri de köyümüzde ve Türkiye ağzlarındaki *ehya* sözcüğünün anlamına ulaşmamız olmuştur.

Böylece Ektág ve Ektél sorunsallarını bitirdiğimize inanıyoruz (23 Nisan 2021 - 16 Aralık 2021).

Kaynaklar

“Alacadağ”, *Büyük Larousse*, c. 1.

“Alacadağ”, *Türk Ansiklopedisi*, c. 1.

⁴³ “Tayga”, *Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi*, c. 9, s. 126.

⁴⁴ Mahmüd el-Kâşgarî, *a.g.e.*, s. 522.

ARIKOĞLU, Ekrem - KUULAR, Klara: *Tuva Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara 2003.

Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti ; Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu, Şərg - Gərb [yayınevi], c. 2, Bakü 2006.

BARTHOLD, W.: "Altay", *İA*, c. 1.

BASKAKOV, A. - TOŞÇAKOVA, T. M.: haz.lar Emine Gürsoy-Naskali - Muvaffak Duranlı, *Altayca - Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 1999.

BAYRAM, Bülent: *Çuvaş Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlük*, Tablet y., Kon-ya 2007.

BURALKIULI, Mustapa: *Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi*, Almatı 2007.

CAFEROĞLU, Ahmet: *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, 3. baskı, Enderun k.e., İstanbul 1993.

CHAVANNES, Edouard: *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri*, çev. Mustafa Koç, Selenge y., İstanbul 2007.

ÇANKAYA, Selahaddin: *Kırgızca - Türkçe Sözlük*, Bilge Kültür Sanat y., İstanbul 2014.

Derleme Sözlüğü, c. 5.

GİRAUD, René: *Göktürk İmparatorluğu*, çev. İsmail Mangaltepe, Ötüken n., İstanbul 1999.

Grosser Welt Atlas, Hürriyet y., İstanbul 1993.

GROUSSET, René: *Bozkır İmparatorluğu - Attila, Cengiz, Timur*, 3. baskı, Ötüken n., İstanbul 1999.

GUMİLEV, L. N.: *Eski Türkler*, 4. baskı, Selenge y., İstanbul 2003.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, KB y., Ankara 1991.

Kazak Türkçesi Sözlüğü, tercüme: Hasan Oraltay - Nuri Yüce - Saadet Pınar, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı y., İstanbul 1984.

KOÇ, Kenan - BAYNİYAZOV, Ayabek - BAŞKAPAN, Vehbi: *Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü (Kazakça - Türkçe Sözdik)*, Akçağ y., Ankara 2003.

Mahmüd el-Kaşgarî: *Divânü Lügâti't Türk*, Robert Dankoff - James Kelly yayınından çev.ler Seçkin Erdi - Serap Tuğba Yurteser, 2. baskı, Kabalıcı y., İstanbul 2007.

MANGALTEPE, İsmail: *Bizans Kaynaklarında Türkler, Menandros Protektor ve Theophylaktos Simokattes*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2009.

MORAVCSİK, Gyula: *Byzantinoturcica II, Sprachreste der Türkvölker quellen*, Akademie Verlag, Berlin 1958.

MUSAYEV, K. M.: "A. N. Samoyloviç ve Türk dillerinin karşılaştırmalı leksikolojisi", çev. İrskül Tursunova, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi II (Türkoloji Özel Sayısı)*, Bişkek 2004.

OLGUN, İbrahim - DRAHŞAN, Cemşid: *Farsça - Türkçe Sözlük*, Ankara 1984.

ONAT, Naim Hâzım: *Arapçanın Türk Diliyle Kuruluşu*, TDK, c. 2, İstanbul 1951.

RADLOFF, Wilhelm: *Sibiryadan*, çev. Ahmet Temir, MEB y., c. 1, İstanbul 1994.

TAŞAĞIL, Ahmet: *Gök - Türkler*, TTK, Ankara 1995.

"Tayga", *Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi*, c. 9.

TEKİN, Talat: *Tunyukuk Yazıtı*, Simurg, Ankara 1994.

Extended Abstract

Original And Meaning Of The Names Of Gokturk Ektág, EktĒl Mountain

In this article, two mountain names that recorded by two different East Roman ambassadors in 570 and 576 in Gokturk country were examined. One of them is Ektág, the other is EktĒl. These are two names of the same mountain.

Zemarkos, who recorded Ektág, explains the meaning of the mountain name as “golden mountain.” On the subject, A. Vambery, J. Thury, J. Markuart, E. Chavannes, Vasil Zlatarski (1866-1935), H. Cordier, L. Ligeti, H. W. Haussig explained Ektág compound in general as “Akdağ” in Turkish. Gumilev and Taşağıl are like-minded.

Among them, the opinion of Chavannes is important. Chavannes considers wrong the “golden” meaning of Zemarkos. He states that Ektág is Akdağ in Turkish, not in the Altays, it is behind the mountains to the north of Kuça, and the Tekes valley here was the residence of the first khans of the Western Turks. René Grousset also agrees. Both of them write that the mentioned mountain is located in the Tanrı Mountains. Another Frenchman, R. Giraud, reads the Ektág record as Ak tağ and interprets it as Akdağ, considering the Chinese A-ki-tien mountain name in the north of Kuça.

We didn't find reasonable meaning “Akdağ” and that Ektág could be *Aktag. If the word was *Aktag, the original spelling should have started with a. Because a is a clear, solid vowel; It is not a fuzzy, twisting, flexible vowel like e and i. It is difficult to change to this or that vowel. It is this clarity of the vowel a that inspires us that Ektág is not *Aktag. Thinking that Ektág is not Akdağ and Altın dağ, we searched for the words ek or äk in the dictionaries. The äk “white thing that comes out when white stone is burned”, äk tas “mountain type with lime in its structure” that we found in Kazakh gave us the meaning we were looking for. The current meaning of Ektág is Alacadağ.

We find the word Ek “äk” in Kazakh, aki taş, ak, in Kyrgyz, ähäk in Uzbek, hek dāši, hek in Turkmen, and we also find the word in the form of hak, haktas and in the meaning of “lime, limy” in New Uyghur. ähāng in Azeri Turkish is in the form of ehya in Anatolian dialects. It is derived from the length of the root vowel -hä- in Azeri Turkish.

With this definition, we got both of the answers that we were looking for. So, we both determined the correct pronunciation and understood that it was really Ektág as Menandros wrote, not Akdağ. We also found the correct meaning, which is “limy”, that is, “black and white, tawny mountain”; It is not Akdağ. However, both of words are so close to each other in terms of both sound and meaning (lime is also white) that it is almost impossible not to get mixed up. In short, Ektág is “the limy mountain.” Mountains with lime in their structure appear black and white, that is, tawny.

Ektág is not in the Altays, as Chavannes, Grousset, and Giraud say, but in Tanrı Mountains. The Altays is much further north.

On the other hand, The Gokturks have a second Ektág. We learn this from lines 44 and 45 of the Tunyukuk inscription. This mountain passes while telling the 701 expedition of Tunyukuk. It should be close to Demirkapi.

Our second mountain name is EktĒl. It was recorded by the ambassador Valentinos in 576. This record has reached these days with the transfer of Menandros. It means “golden mountain.” EktĒl was also argued, and Chavannes, Zlatarski, Markuart, R. P. Blake, H. W. Haussig expressed their opinions. It has generally been put forward that this is Ektág's misregistration.

Ek element of *Ektél* is *ek* in *Ektag*, that is, “*lime, limy.*” As for the *-tél* element, this is the word **tal* in Turkish. It means “*mountain.*” In 576, as the Gokturks used the word *tag* “*dağ*”, they also likely used **tal* “*dağ.*” That is, the word **tal* had not yet undergone sigmatism and not become a *taş*. As we know, the Chuvash word for **tal* is *çul*.⁴⁵ Its original form is **tal* (< **dal*), that is, with *-l*. Later, **Tal* underwent sigmatism and became a *taş*. Cf. With the reinforcement of *dağ taş* snonym in today’s Turkish.

We should not consider the letter *é* in the word *tél* as a closed *e*. There is a right slash on the letter *e* in the Greek spelling of the word. This is a mark that shows emphasis in Greek (In Greek, the emphasis of every word must be shown. That’s the rule. Here it is on the last syllable).

It is normal for the **tāl* element in **Ektāl* to be *tél*. Because the word starts with open *e*. By progressive assimilation, it made the “*-a-*” in **tal* look like itself, and the word took the form of *Ektél*. Both words (*tag* and **tal*) are short and little-voiced. Therefore, assimilation and fusion are natural. The vowel in the word **tal* should also be long like in the word *tag*. *dāş* in Turkmen has long vowel. Moreover, in both recordings, the emphasis is on the second syllable.

Ektág and *Ektél* are two different pronunciations of the same mountain. More precisely, *Ektág* and *Ektél* are two different names for the same place. The first was recorded in 570, the second in 576. Both of these mountains are in the Tekes valley in the Tanrı Mountains or in the Yulduz plateau which is close location to it. The second is more likely. Because the A-ka-tien mountain is here.

Thus, we examined the two mountain names recorded as *Ektág* by Zemarkos in 570 and as *Ektél* by Valentinus in 576. We said that the first elements (*ek* ~ *äk*) of these mean “*lime*”, the second elements of these mean (*tag* and **tal*) “*mountain.*” We have revealed that the meaning of the names of both mountains is “*limy mountain; mountain with black and white and it is tawny, mottled, spotted mountain*”, not a “*white mountain (ak dağ)*” or “*golden mountain (altın dağ)*.” We stated that the Gokturks passed through the *Äk tag* near Demirkapi on their western campaign in 701. The attribution “*bänäkli äk tág*” in the Tunyukuk II inscription is a synonymous reinforcement.

Zemarkos ve Valentinus’ explanations of about *Ektág* and *Ektél* “*golden mountain (altın dağ)*” stemmed from the fact that these mountains were described as gold because they were regarded valuable and productive by the Turks. Cf. The *Altun yış* of the Second Gokturk state, that is, the “*Altai (Altay) Mountains.*”

Thus, we have finished the *Ektág* and *Ektél* problematics.

⁴⁵ Bülent Bayram, *Çuvaş Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlük*, Tablet y., Konya 2007, s. 291.